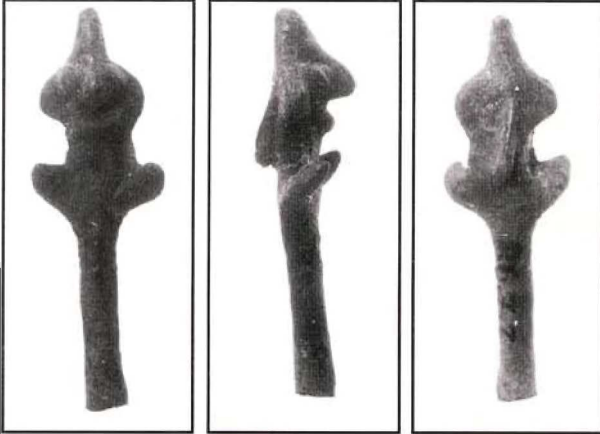

İÇEL MÜZESİ'NDE BULUNAN ÜÇ HİTİT TANRI HEYKELCİĞİ

Bu çalışmamızda ele alacağımız üç tanrı heykelciği İçel Müzesi'nde korunmaktadır¹.

Her üç heykelciğin de kesin buluntu yerleri ya da hangi bölgelerden getirilmiş oldukları hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Heykelciklerin üçü de daha önceden hazırlanan bir kalıba dökme tekniğiyle üretilmiştir. Ancak 95.9.1 envanter numaralı heykelciğin kalıptan çıkarıldıktan sonra boyun ve gövdesinin dövme tekniği ile düzleştirildiği anlaşılmaktadır.

Resim :1

Resim :2

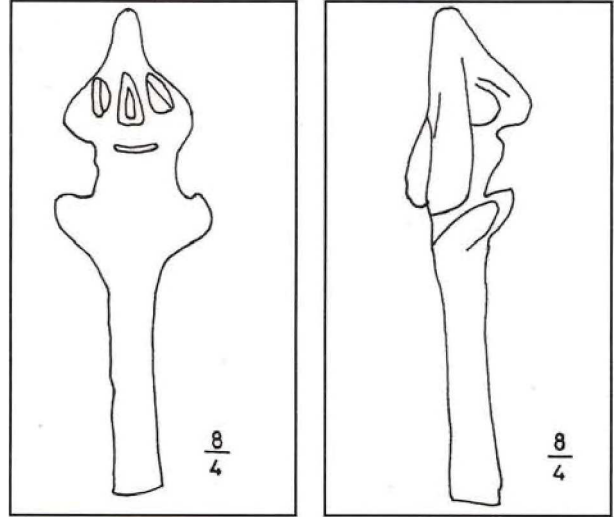
Resim :3

KATALOG

86.7.2 Envanter Numaralı Heykelcik (Resim: 1,2,3; Şekil: 1,2)

1986 yılında Adıyaman'dan Mehmet Ertaş'tan satın alınmıştır. Bronzdan yapılmış olan heykelcik kısmen paslanmış durumdadır. Heykelciğin boyu 5,3 cm., baş genişliği 1,2 cm., kol genişliği ise 1,6 cm. dir.

Eser gövdesinin alt kısmı ince, uzun ve silindirik şekilli olan bir tanrı heykelciğidir. Konik şekilli ve

Şekil :1

Şekil :2

kısa bir çıkıntı halinde olan ve külaha benzeyen başlığının ucu sivri olup, başa oturan kısmı ise oldukça dardır.

Gözleri iri ve yuvarlak birer çıkıntı halindedir. Oldukça iri ve kemerli olan burnunun üzerinde yuvarlak şekilli bir çıkıntı vardır. Ağız ince ve yatay bir çizgiyle belirtilmiştir. Kulakları büyük ve yarım elips şekilli birer çıkıntı halindedir.

Uzunca ve kalınca olan boynunun arka tarafında ince, uzun ve dikey şekilli bir çıkıntı vardır. Gövdesinin üst kısmı üçgen şekilli; hafif öne doğru eğik olan alt kısmı ise ince, uzun ve silindirik şekillidir. Gövdesinin alt kısmının ucu düz bir şekilde biter. Yanlara açılmış olan kolları dirsekten bükülmüş durumda ileri uzatılmıştır. Elleri belirtilmemiştir. Birbirine bitişik olan bacaklarının detayları işlenmemiştir.

Resim : 4

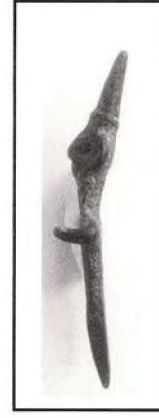
Resim : 5

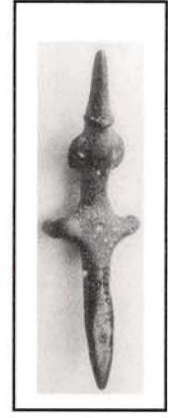
Resim : 6

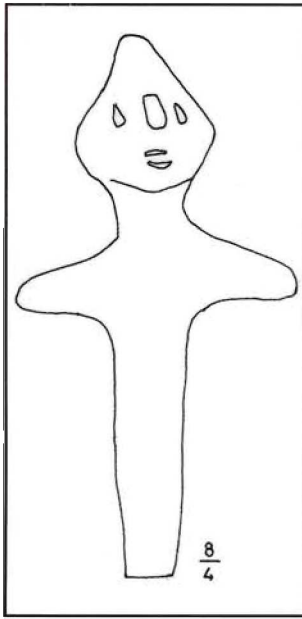
Resim : 7

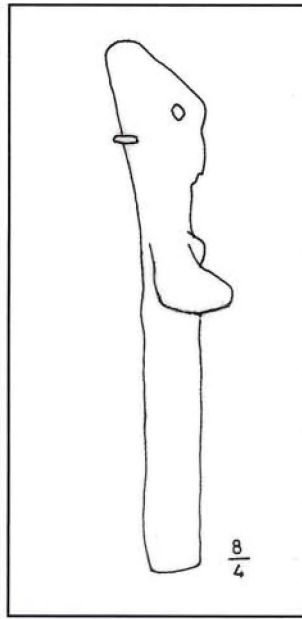
Resim : 8

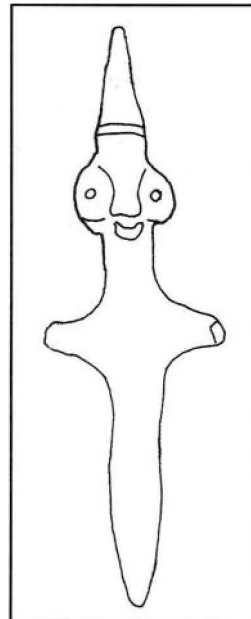
Resim : 9

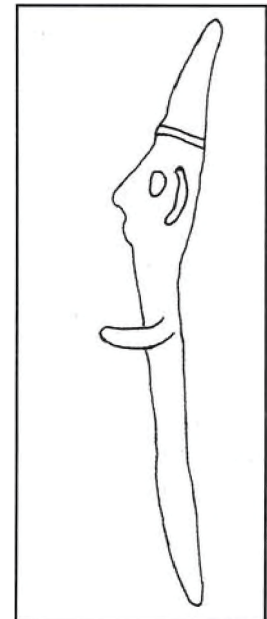
Şekil : 3

Şekil : 4

Şekil : 5

Şekil : 6

93.14.1.Envanter Numaralı Heykelcik (Resim: 4,5,6; Şekil: 3,4)

1993 yılında Mersin'den Sıdika Denden'den satın alınmıştır. Bronzdan yapılmış olan heykelcik oldukça paslanmış durumdadır. Heykelciğin boyu 5,7 cm., baş genişliği 1,9 cm., kol genişliği ise 2,8 cm. dir.

Eser, gövdesinin alt kısmı ince, uzun ve silindirik şekilli olan bir tanrı heykelciğidir. Konik şekilli ve kısa bir çıkıntı halinde olan külaha benzeyen başlığının ucu sivri olup, başa oturan kısmı ise dardır. Gözleri küçük ve dikey şekilli birer çıkıntı halindedir. Burnu kemerlidir. Dudaklarının arası aralıktır. Kulakları büyük ve yarım elips şekilli birer çıkıntı halindedir. Başının arka tarafında ince, kısa ve yatay şekilli bir tel vardır.

Boynu uzuncadır. Gövdesinin üst kısmı üçgen şekilli; alt kısmı ince, uzun ve silindirik şekillidir.

Gövdesinin alt kısmının ucu ise düz bir şekilde sona erer. Yanlara açılmış olan kolları dirsekten bükülmüş şekilde ileri doğru uzatılmıştır. Elleri belirtilmemiştir. Birbirine bitişik olan bacaklarının detayları işlenmemiştir.

95.9.1.Envanter Numaralı Heykelcik (Resim: 7,8,9; Şekil: 5,6)

1995 yılında Mersin'den Remzi Aslan tarafından müzeye hibe edilmiştir. Bronzdan yapılmış olan heykelcik çok paslanmış durumda olup, sağ kolunun dirsekten aşağı olan kısmı kırık ve eksiktir. Heykelciğin boyu 7,6 cm., baş genişliği 1,3 cm., kol genişliği ise 2,3 cm. dir.

Eser, gövdesinin alt kısmı ince ve uzun olan bir tanrı heykelciğidir. Heykelciğin baş kısmı boyundan itibaren hafif arkaya doğru eğiktir. Konik şekilli, ince, uzun ve ucu sivri olan külaha benzeyen başlığının başa oturan kısmı dardır. Başlığının alt

kısımının kenarı ince ve çıkıntı şeklinde bir bantla çevrilidir. Gözleri iri ve yuvarlak şekilli birer çukurluk halindedir. Burnu iri ve düzdür. Ağız hafif bir çukurluk şeklindedir. Büyük ve yarım elips şekilli birer çıkıntı halinde olan kulaklarında küçük ve yuvarlak birer oyuk bulunmaktadır.

Boynu uzun ve kalındır. Gövdesinin üst kısmı üçgen şekilli; alt kısmı ince, uzun ve yassıdır. Alt kısmının ucu ise sivri bir şekilde son bulur. Yanlara açılmış olan kolları dirsekten bükülmüş durumda ileri uzatılmıştır. Elleri belirtilmemiştir.

KARŞILAŞTIRMA VE TARİHLENDİRME

95 . 9. 1. envanter numaralı heykelciğin konik şekilli, ince, uzun, ucu sivri ve başa oturan kısmı dar olan külaha benzeyen başlığı Assur Ticaret Kolonileri Devrine ait Kültepe Karum II.katta bulunan Anadolu grubu mühür baskılarının üzerindeki bazı tanrı figürlerinin² ve yine aynı yerde I b katında ele geçen bir kurşun figürin³ ile bir taş kalıbın⁴; Boğazköy'de bulunmuş bir kurşun figürinin⁵; Eski Hitit Devri'ne tarihlendirilen Açına heykelciğinin⁶; Tilmen Höyük heykelciğinin⁷; İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki 77.11 (Doğanşehir heykelciği)⁸, 87. 75, 7501⁹ envanter numaralı heykelciklerin; Çorum Müzesi'ndeki bir heykelciğin¹⁰ ve Cafer Sait Okray Koleksiyonu'ndaki 16. 17 envanter numaralı heykelciklerin¹¹ başlıklarıyla karşılaştırılabilir. 86. 7. 2 ve 93. 14. 1 envanter numaralı heykelciklerin ise konik şekilli, ucu sivri, başa oturan kısmı dar ve kısa bir çıkıntı şeklinde olan külaha benzeyen başlıkları Eski Tunç Çağına ait Karayavşan'da bulunan bir heykelciğin¹²; Ahlatlıbel'de ele geçen iki heykelciğin¹³ ve Eski Hitit Devrine ait Karaman heykelciğinin¹⁴ başlıklarını andırır.

Heykelciklerin üçünün de büyük ve yarım elips şekilli birer çıkıntı halinde olan kulakları Eski Tunç Çağına ait Alaca Höyük'te bulunan iki kadın heykelciği¹⁵ ve İkiztepe'de ele geçen bir kadın heykelciğinin¹⁶; Eski Hitit Devrine ait Aşılar heykelciğinin¹⁷; Çorum heykelciğinin¹⁸; Karaman heykelciğinin¹⁹; İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki (77.11) (Doğanşehir heykelciği)²⁰, 87.75, 87.5, 7501 M²¹ envanter numaralı heykelciklerin ve Cafer Sait Okray Koleksiyonu'ndaki 18, 19, 20, 399 envanter numaralı heykelciklerin²² kulaklarıyla benzerlik gösterir. Üç heykelciğin de çok az belirgin olan yüz hatları şematik üslupta yapılmıştır.

Heykelciklerin hepsinde de yanlara açılmış olan kollar dirsekten bükülmüş durumda ileri uzatılmıştır. Heykelciklerimizin elleri belirtilmemiştir.

86.7.2 ve 93.14.1 envanter numaralı

heykelciklerin gövdelerinin alt kısımlarının uçları düz bir şekilde biter. 95.9.1 envanter numaralı heykelciğin ise gövdesinin alt kısmının ucu, sivri olarak son bulur ve adak çivisi şeklindedir. Üç heykelciğin de bacak hatları belirtilmemiştir.

Gövdelerinin alt kısımları adak çivisi şeklinde olan heykelcikler ilk defa Er Hanedan III Döneminden itibaren Mezopotamya'da karşımıza çıkarlar²³. Bu tip heykelciklere Eski Hitit Devrinde Anadolu'da bolca rastlanır. Hurri gelenekleriyle ilişkili olan Hitit metinlerinde söz konusu heykelciklerden bahsedilmekte olup; bunların yayılım alanlarının Torosların güneyi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi olabileceği düşünülmektedir²⁴. Açına²⁵, Aşılar²⁶, Tilmen Höyük²⁷ ve Zincirli²⁸ kazılarında bulunan heykelcikler ile; İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki 77.11 (Doğanşehir heykelciği)²⁹ ve 87.75³⁰ envanter numaralı heykelciklerin; Tübingen Üniversitât für vor-und Frühgeschichte'de bulunan Arapkir heykelciği³¹ ile başka bir heykelciğin³²; Çorum Müzesi'ndeki bir heykelciğin³³; Karaman Müzesi'ndeki bir heykelciğin³⁴ ve Cafer Sait Okray Koleksiyonu'ndaki 18, 20, 399 envanter numaralı heykelciklerin³⁵ gövdelerinin alt kısımları adak çivisi şeklinde olup, adı geçen heykelcikler Eski Hitit Devrine tarihlendirilmektedir.

Yazılıkaya'da B odasındaki Hitit İmparatorluk Devrine ait olan "Kılıç Tanrısı" tasvirinin gövdesinin alt kısmı da aşağı doğru daralır ve bir çivi ya da kamayı andırır³⁶.

Gövdelerinin alt kısımları adak çivisi şeklinde olan heykelciklerin, binaların temelleri ile ilişkili olduğu düşünülmektedir³⁷. Bu tip heykelciklerin, uçları sivri olarak son bulan gövdelerinin alt kısımlarının, bir yere yerleştirilerek veya sokularak durması için bir çivi, kama ya da çubukçuk şeklinde yapılmış oldukları belirtilmektedir³⁸.

Çalışmamızın konusunu oluşturan tanrı heykelciklerinin üçünün de benzeri olan diğer heykelcikler gibi Eski Hitit Devrine, yani M.Ö. 18-16. yüzyıllara tarihlendirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

NOTLAR

- * Halil Hamdi EKİZ, İzmir Arkeoloji Müzesi , İzmir/TÜRKİYE.
- 1 Bu heykelticikleri yayınlamam için izin veren İçel Müzesi Müdürü Sayın M. Akif Yücel'e; bu müzedeki çalışmalarım esnasında yardımlarını esirgemeyen Arkeolog Sayın F. Güler Gürkan'a; 86.7.2 ve 93.14.1 envanter numaralı heykelticiklerin resimlerini çeken sayın Hasan Hüseyin Ter ile; 95.9.1 envanter numaralı heykelticğin resmini çeken Sayın Mustafa Ergun'a teşekkürlerimi sunmak isterim.
- 2 Özgüç 1965, s. 7, VI 8, VIII 24.
- 3 Emre 1971, s. 27, Lev. V 7; Özgüç - Özgüç 1953, s. 69-70, Res. 278, 506.
- 4 Emre 1971, s. 165, Lev. XV 1 a, b.
- 5 Emre 1971, s. 25, Lev. V 6.
- 6 Woolley 1955, s. 276, Pl. LXX No. AT/39/67.
- 7 Alkim 1968, s. 218, 272, Res. 142.
- 8 Uzunoğlu 1979, s.321-325, Fig. 1,2,3.
- 9 Ekiz 1998 a, s. 15-17 , Lev. II 1 a-b. 3.
- 10 Ekiz 1997, s.162, 164, Res. 4,5,6, Şek. 3,4.
- 11 Ekiz 1998 b, s. 79-80, 82, Res. 1-6, Şek. 1-4.
- 12 Kulaçoğlu 1992, s. 79, 187 no.90.
- 13 Koşay 1934, s.81, 84 no.A.B.25, A.B.482.
- 14 Ekiz 1997, s. 162-163, Res. 7,8,9, Şek. 5,6.
- 15 Koşay 1951, s. 73, Lev. CXC V L1, L2.
- 16 Alkim 1979, s. 155, Lev.115, Res. 32-33.
- 17 Ekiz 1997, s. 161-162, Res. 1,2,3, Şek. 1,2 ; Osten 1937, s. 192, 193, Fig.230 e 1612.
- 18 Ekiz 1997, s. 162, Res. 4,5,6, Şek. 3,4.
- 19 Ekiz 1997, s. 162,163, Res. 7,8,9, Şek. 5,6.
- 20 Uzunoğlu 1979, s. 321-325, Fig. 1,2,3.
- 21 Ekiz 1998 a, s. 15-18, Lev. II.
- 22 Ekiz 1998 b, s. 80-83, Res. 7-18, Şek. 5-12.
- 23 Ekiz 1997, s. 163 ; Ekiz 1998 a, s.16 ; Uzunoğlu 1979, s.324.
- 24 Darga 1992, s.34.
- 25 Darga 1992, s.34; Uzunoğlu 1979, s.322 dn.7; Woolley 1955, s.276, pl.LXX No.AT/39/67.
- 26 Darga 1992, s.34; Ekiz 1997, s. 161-162, Res. 1,2,3, Şek. 1,2; Osten 1937, s.192, 193, Fig.230e 1612; Uzunoğlu 1979, s. 322 dn.4.
- 27 Alkim 1968, s.218, 272, Res.142; Darga 1992, s.34; Esin 1969, s. 64; Uzunoğlu 1979, s.322 dn.8.
- 28 Darga 1992, s. 34; Luschan 1943, s. 113, Abb.156; Uzunoğlu 1979, s.322 dn.5.
- 29 Darga 1992, s. 34. Res. 11; Uzunoğlu 1979, s. 321-325.
- 30 Ekiz 1998 a, s.15-17, Lev. II 1 a, b.

- 31 Bittel - Schneider 1940, s.576, Abb. 8; Bittel 1976, s.100, 328, Abb.92; Bossert 1942, s.60, Taf. 144 No. 608; Darga 1992, s.34, Res. 12; Loon 1985, s. 40, pl.x d; Uzunoğlu. 1979, s. 321-322 dn.2.
- 32 Bittel - Schneider 1940, s.576, Abb 7; Bittel 1976, s.100, 328, Abb. 93; Bossert 1942, s. 60, Taf. 144 No. 606; Darga 1992, s. 34, Res. 13
- 33 Ekiz 1997, s. 162, Res. 4, 5, 6, Şek. 3, 4.
- 34 Ekiz 1997, s. 162-163, Res. 7, 8, 9, Şek. 5-6, 9-12.
- 35 Ekiz 1998 b, s. 80-84, Res. 7-9, 13-18, Şek. 5-6, 9-12.
- 36 Bittel 1987, s. 21-28; Bittel - Boessneck - Damm - Güterbock - Hauptmann - Naumann - Schirmer 1975, s. 163-164, Taf. 47, 50, 51; Bittel - Naumann - Otto 1941, Taf. 29 1-2, 31 2.
- 37 Ellis 1968, s. 66, Fig. 21; Uzunoğlu 1979, s. 324.
- 38 Darga 1992, s.34; Ekiz 1998 b, s.83 Esin 1969, s. 64.

KAYNAKÇA

- Alkim, U. Bahadır 1968, Anotolia I. From the Beginnings to the end of the 2nd Millenium B. C. Archaeologia Mundi, Nagel Publishers, Geneva.
- Alkim, U. Bahadır 1979, "İkiztepe Kazısı: İlk sonuçlar", VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler I. Cilt, s. 151-157.
- Bittel, Kurt 1976, Die Hethiter. Die Kunst Anatolien vom Ende des III Bis zum Anfang Des I Jahrtausends vor Christus. München.
- Bittel, Kurt 1987, "Der Schwergott in Yazılıkaya", Anadolu (Anatolia) XXI 1978 /1980, Ankara, s. 21-28.

- Bittel, Kurt-A. Maria Schneider 1940,**
"Archaologische Funde aus der Türkei im Jahre 1939",
Archaologischer Anzeiger 1940, s. 554-596.
- Bittel, Kurt-R. Naumann-H. Otto 1941 ,**
Yazılıkaya. Architektur, Felsbilder, Inschriften und Kleinfunde.
Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient - Gesellschaft 61, Leipzig .
- Bittel, Kurt-J. Boessneck-B. Damm-H. G. Gutterbock-H. Hauptmann-R. Naumann-W.Schrimer 1975,**
Das Hethitische Felsheiligtum Yazılıkaya .
Boğazköy-Hattusa, Ergebnisse der Ausgrabungen IX Berlin.
- Bossert, Helmuth Th. 1942,** Altanatolien.
Kunst und Handwerk in Kleinasien von den Anfängen bis zum völligen Aufgehen in der Griechischen Kultur.
Die ältesten Kulturen des Mittelmeerkreises II.
Berlin.
- Darga, A. Muhibbe 1992,** Hitit Sanatı. Akbank Kültür ve Sanat Kitapları 56, İstanbul.
- Ekiz, Halil Hamdi 1997,** "Ankara Anadolu Medeniyetleri, Çorum, Karaman ve Konya Müzeleri'nde Bulunan Bazı Tanrı Heykelticikleri",
Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1996 Yıllığı, Ankara, s.161-172.
- Ekiz, Halil Hamdi 1998a,** "İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Bulunan Üç Tanrı Heykelticigi", Arkeoloji Dergisi V, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Edited by H. Malay, İzmir, s. 15-18.
- Ekiz, Halil Hamdi 1998b,** "Özel bir Koleksiyonda Bulunan bir Grup Tanrı Heykelticigi", Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı, Ankara, s. 79-93.
- Ellis, R.S. 1968,** Foundation Deposits in Ancient Mesopotamia.
New Haven and London.
- Emre, Kutlu 1971 ,** Anadolu Kurşun Figürinleri ve Taş Kalıpları. Türk Tarih Kurumu Yayını VI. Seri no. 14, Ankara.
- Esin, Ufuk 1969,** Kuantitatif Spektrel Analiz Yardımıyla Anadolu'da Başlangıcından Asur Kolonileri Çağına kadar Bakır ve Tunç Madenciligi. (Metin, Kataloglar, Resim ve Haritalar) Cilt I : Kısım I ve II. Metin Analiz ve Tipoloji Katalogları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 1427, İstanbul.
- Koşay, Hamit Z. 1934,** "Ahlatlıbel Hafriyatı", Türk Tarih Arkeolojya ve Etnografya Dergisi II, İstanbul, s. 3-100.
- Koşay, Hamit Z. 1951,** Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Alaca Höyük Kazısı 1937-1939 daki Çalışmalara ve Keşiflere ait ilk Rapor. Türk Tarih Kurumu Yayını V. Seri No. 5, Ankara.
- Kulaçoğlu, Belma 1992,** Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi: Tanrılar ve Tanrıçalar. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını, İstanbul.
- Loon, Maurits N. Van 1985,** Anatolia in the Second Millenium B.C. Institute of Religious. Iconography State University Groningen, Leiden

- Luschan, Felix von 1943**, Ausgrabungen in Sendschirli V. Die Kleinfunde von Heft Sendschirli, Staatliche Museen zu Berlin. Mitteilungen aus den Orientalischen Sammlungen Heft XV, Berlin.
- Osten, Hans H. Von der 1937**, The Alishar Höyük Seasons of 1930-32, Part II. The Oriental Institute Publications XXIX, Chicago.
- Özgüç, Nimet 1965**, Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu. Türk Tarih Kurumu Yayını V. Seri No. 22, Ankara.
- Özgüç, Tahsin-Nimet Özgüç 1953**, Türk Tarih Kurumu Tarafından yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1949. Türk Tarih Kurumu Yayını V. Seri No. 12, Ankara.
- Uzunoğlu, Edibe 1979**, "Une Figurine de Fondation Hitite", Florilegium Anotalicum, Melanges offerts a Emmanuel Laroche, Editions E. De Doccard, Paris, s.321-325.
- Woolley, Sir Leonard 1955**, Alalakh. An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937-1949, Oxford.